

Вакалюк Т. А.,*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інженерії програмного забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка»***Черниш О. А.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»*

МАКРОСТРУКТУРА ЕЛЕКТРОННОГО БАГАТОМОВНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника. Проаналізовано останні дослідження особливостей створення електронних словників, розглянуто концепції та методи їх укладання. Розглянуто підходи до визначення електронного словника та термінологічного словника. Наведено визначення електронного багатомовного термінологічного словника, наголошено на його сутнісних ознаках. Висвітлено практичне значення зазначеного типу словника, що полягає у фіксації основних здобутків науки, систематизації даних про термінологічні одиниці, оновленні галузевої термінології. Наголошено, що електронний багатомовний термінологічний словник формує мовну компетентність спеціалістів та сприяє міжнародному науковому спілкуванню та розвитку науки. Акцентовано на важливості використання словника у професійній діяльності перекладача. Запропоновано макроструктуру електронного багатомовного термінологічного словника, що включає вступну частину, власне словник та додатки. Проаналізовано особливості вступної частини словника, представлені передмовою, переліком галузей термінологічних одиниць, зазначенням укладачів лексикографічного видання та їхніх контактів, а також наведено теоретичне підґрунтя. Значна увага приділена корпусу словника (словниковому реєстру), що становить власне словник. Наголошується на важливості засад та принципів укладання реєстру, наводяться особливості добору термінів для електронного багатомовного термінологічного словника. Систематизовано та описано додатки словника, які включають технічну документацію, звітність, апробацію, інформацію про країни-партнери, список найуживаніших скорочень, корисні посилання, галерею та відгуки. Доведено актуальність зазначених додатків у процесі укладання та використання електронного багатомовного термінологічного словника. Зазначено перспективу подальших наукових досліджень.

Ключові слова: електронний словник, термінологічний словник, макроструктура словника, реєстр, укладання словника, побудова словника.

Постановка проблеми. Початок XXI століття визначається низкою характерних рис, зокрема стрімкою та невпинною глобалізацією і розвитком інформаційних технологій, а отже, призводить до повної діджиталізації суспільства. Відповідно, виникає нагальна потреба не лише вдосконалення існуючих, але й формування якісно нових умінь та навичок, а саме критич-

ного мислення, медіаграмотності та знань ІТ-технологій, гнучкості розуму та здатності до навчання протягом життя, міждисциплінарності, а також уміння працювати віддалено, збирати та опрацьовувати великі обсяги інформації. Отже, незамінним джерелом інформації для сучасного фахівця в галузі стає електронний багатомовний термінологічний словник. Електронний багатомовний термінологічний словник значно прискорює пошук необхідного матеріалу, зручний у використанні, дає змогу опрацьовувати значну базу даних, відкритий до поповнення новими термінологічними одиницями. Адаптивність такого словника та його гнучкість у використанні сприяє збільшенню ефективності роботи спеціаліста, встановленню міжнародної співпраці та пришвидшує науково-технічний прогрес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням створення електронних словників різних типів займалася значна когорта вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Зокрема, досліджуються особливості електронних словників (В.В. Дубічинський, О.А. Іванова, Л.М. Полнога, Е.Ф. Скороходько, В.А. Широков), удосконалюються концепції (І.І. Заваруєва, С.М. Берк, Г.-М. де Шривер, В.С. Дод, Г. Несі) та методи їх створення (Л.В. Щерба, В.В. Дубічинський, С.В. Гриньов-Гриневиц, А.С. Герда, М.В. Моїсеєва), стандартизуються критерії класифікація лексикографічних видань (А.М. Цивіна, Л.О. Симоненко, О.О. Тараненко, Н.М. Кушнарєнко) тощо.

Метою статті є дослідження особливостей макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника.

Виклад основного матеріалу. Електронний словник розглядають як особливий лексико-граматичний об'єкт [12] в інформаційній системі з чітко визначеною послідовною структурою, що включає передмову, правила користування, перелік основних скорочень, корпус даних, граматичний опис мовних одиниць тощо [1, с. 439]. Термінологічний словник як один із різновидів лінгвістичного словника охоплює та систематизує терміни й визначення певної галузі знань [7, с. 39], надає основні концептуальні та енциклопедичні відомості щодо реалій, позначуваних терміном [14, с. 141], а отже, є найважливішим засобом опису відповідної терміносистеми [7]. Відповідно, під електронним багатомовним термінологічним словником розуміємо комп'ютерну базу даних (програму, інформаційну систему) з чітко визначеною послідовною структурою, що містить відповідним чином закодовані словникові статті та дає змогу здійснювати якісний та швидкий пошук

необхідних термінологічних одиниць різними мовами, надає детальний опис самого поняття та окреслює його фонетичні, семантичні та граматичні особливості вживання.

Практичне значення електронного багатомовного термінологічного словника навряд чи можна переоцінити, оскільки без нього неможливе міжнародне спілкування та розвиток науки [3, с. 193]. Такий словник фіксує основні здобутки теорії, систематизує дані про мовні одиниці для розв'язання нових наукових завдань [11, с. 12]. Електронний багатомовний термінологічний словник сприяє формуванню мовної компетентності фахівців у галузі, зумовлює оновлення галузевої термінології, є ефективним інструментом перекладача та уможлиблює комунікацію іноземних фахівців.

Для збільшення ефективності використання цього типу словника структурні елементи його методичної установки та побудови мають максимально відповідати один одному, не має бути дисонансу між призначенням лексикографічного видання та його композиційною побудовою [5, с. 61]. Таким чином, питання макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника є надважливим питанням та потребує детального розгляду.

Під макроструктурою електронного багатомовного термінологічного словника розуміється його побудова, композиція, що охоплює власне словник, розміщення словникових статей за чітко встановленим принципом, передмову, правила користування словником, список найпоширеніших скорочень, додатки тощо [6, с. 102]. Це загальна структура словника, спосіб представлення лексичних одиниць [13, с. 71]. Зазначимо, що макроструктура мовно не детермінована та має формальний характер.

Традиційна композиція словника передбачає наявність трьох основних частини, а саме: вступної; власне словника; різноманітних додатків. Вступна частина, як правило, представлена передмовою та правилами користування словником, ключем до системи транскрипції, що наведено у словнику. Словник включає увесь мовний матеріал, корпус словника (словниковий реєстр). До додатків зараховують перелік скорочень, індекси заголовних слів, таблиці мір та ваги, перелік найбільш вживаних фраз та мовних кліше тощо [8, с. 8; 9, с. 81].

Зауважимо, що нині спостерігається кілька тенденцій до змін у структурі словника [8, с. 8]. По-перше, наочні таблиці з правилами вимови, схемами та допоміжними даними щодо мір та ваги витісняють вступну частину, обтяжену детальними

описом особливостей побудови та правил користування словником. По-друге, укладачі словників намагаються висвітлити максимальну кількість інформації про лексичну одиницю безпосередньо у словниковій статті. Зазначені зміни покликані сприяти зменшенню обсягу додатків та усуненню надлишкової інформації, що перешкоджає якісному та швидкому сприйняттю матеріалу.

З огляду на вище зазначені тенденції, макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника представлена таким чином (див. рис. 1).

У вступній частині електронного багатомовного термінологічного словника надано передмову, окреслено особливості та підгрунття створення словника, наведено довідку про укладачів та їхні контакти, зазначено галузі вживання термінологічних одиниць. Передмова покликана окреслити специфіку словника, обґрунтувати представлений обсяг реєстру, роз'яснити основні компоненти його побудови, а отже, сприяти автоматизації роботи фахівця в галузі. Перелік галузей зорієнтує користувача щодо пошуку необхідних термінологічних одиниць. Інформація про укладачів та наведення їхніх контактів уможливить комунікацію спеціалістів у галузі та уможливить зворотний зв'язок.

Визначальним елементом макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника є реєстр, засади та принципи його укладання, що, відповідно, визначає тип, призначення та завдання словника. Таким чином, реєстр визначає галузь опису словника [2, с. 75]. Принциповим питанням укладання реєстру є порядок розташування мовних одиниць, у нашому випадку термінів. Розташування мовних одиниць у словнику може здійснюватися за такими принципами:

- алфавітним, за якого реєстрові одиниці розташовуються за алфавітом від А до Я (прямий алфавітний принцип чи порядок a fronte) та у зворотному напрямку від Я до А (зворотний алфавітний принцип чи порядок a tergo);
- гніздовим, який застосовуються для опису сукупності формально чи значеннєво суміжних мовних одиниць;
- тематичним (понятійним), що передбачає ієрархічне розміщення лексем відповідно до їхніх семантичних властивостей у межах загальної класифікаційної схеми [15, с. 53].

Ми скористалися алфавітним принципом, оскільки вважаємо його найбільш прийнятним та ефективним для нашого типу словника.

Рис. 1. Макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника

Вагомим питанням також є джерельна база та принципи добору реєстрових одиниць, на що першочергово впливають лексикографічна концепція словника, його тип та обсяг [15, с. 55]. Нині актуальною видається корпусна лексикографія, в межах якої корпус розуміється як сукупність повідомлень, створених для опису відповідної лексичної моделі [4, с. 205], та характеризується репрезентативністю, вичерпністю і однорідністю.

Добір термінів для електронного багатомовного термінологічного словника вимагає розв'язання низки питань [10, с. 193], а саме:

- встановлення оптимальної кількості реєстрових слів-термінів;
- розмежування термінологічної та загальноживованої лексики;
- якісне представлення полісемії, омонімії та синонімії термінів;
- окреслення термінологічних словосполучень;
- суміжності меж між термінами різних галузей;
- представлення термінів-символів, номенклатурних назв тощо.

Отже, особливості окреслення мікроструктури електронного багатомовного термінологічного словника вважаємо метою наступних наукових розвідок.

Оскільки створення електронного багатомовного термінологічного словника здійснюється в межах виконання державної теми, вважаємо за необхідне ознайомити з відповідною технічною та звітною документацією по проєкту. Важливим є також врахування апробації словника та представлення країн-партнерів, що окреслить можливості словника та підвищить його значущість. Не менш важливим є список найуживаніших скорочень, до яких вдаються укладачі з метою оптимізації обсягу та контенту електронного багатомовного термінологічного словника, та низки корисних посилань. Галерея та відгуки покликані сприяти зворотному зв'язку та отриманню інформації щодо покращення якості словника надалі.

Висновки. Таким чином, макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника регламентує спосіб представлення термінологічних одиниць та складається зі вступної частини, власне словника та відповідних додатків. Урахування особливостей макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника є запорукою його успішного створення. Перспективою подальших наукових досліджень видається детальний аналіз мікроструктури зазначеного типу словника.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Інформаційні технології як чинник формування нової парадигми освіти. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 437–446.
2. Баранов А.Р. Введение в прикладную лингвистику. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 354 с.
3. Герд А.С. К определению понятия «словарь». *Проблемы лексикографии* : сборник статей. Санкт-Петербург : СПбГУ, 1997. С. 191–203.
4. Греймас А.-Ж. Структурная семантика. Москва : Академический проект, 2004. 367 с.
5. Гринев-Гриневиц С. Введение в терминографию: Как просто и легко составить словарь. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 224 с.

6. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 266 с.
7. Зозуля С. Термінологічний словник з інформаційних ресурсів: розроблення та шляхи впровадження / Нац. акад. пед. наук України. Держ. наук-пед бібл. України ім. В.О. Сухомлинського, 2011. С. 49–153.
8. Карпова О.М. Учебные словари Collins современного английского языка. Москва : Астрель : АСТ : Транзит-книга, 2005. 64 с.
9. Моисеев М.В. Лексикография английского языка. Омск : Изд-во ОмГУ, 2006. 92 с.
10. Перерва В.М. О принципах и проблемах отбора терминов и составления словаря терминологических словарей. *Проблематика определенных терминов в словарях разных типов*. Ленинград : Наука, 1976. С. 190–204.
11. Скороходько Э.Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. Киев : Наукова думка, 1983. 218 с.
12. Троссель М.В. Проблемы составления переводных терминологических словарей. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. N 8. 2015. URL: <http://journal.sfu-kras.ru/article/19742>.
13. Школьна Н. Особливості укладання двомовного друкованого словника спеціалізованої галузі (промислової автоматизації). *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. Вип. 23. Том 3. 2019. С. 69–76.
14. Roberts R. Methods of bilingual dictionary-making: The Canadian experience. *Proceedings of the Fifth International Symposium on Lexicography*. University of Copenhagen, 1992. P. 91–115.
15. Zmigrowski P. Wprowadzenie do leksykografii polskiej. Katowice : Wyd-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2005. 284 s.

Vakaliuk T., Chernysh O. Electronic multilingual terminological dictionary macrostructure

Summary. The article is devoted to the analysis of electronic multilingual terminological dictionary macrostructure. It mentions the latest research on electronic dictionaries peculiarities and highlights the concepts and methods of their compilation. The research outlines the approaches to electronic dictionary and terminological dictionary definitions; provides the definition of electronic multilingual terminological dictionary, and emphasizes its distinctive features. The investigation highlights dictionary practical significance, which lies in fixing the main achievements of science, systematization of terminological units' data, and of terminology update. The article proves that electronic multilingual terminological dictionary forms specialists' language competence and contributes to international scientific communication and science development. It emphasizes dictionary use in the professional activity of a translator. The research suggests electronic multilingual terminological dictionary macrostructure that includes the introductory part, the dictionary entries data and supplements. The dictionary introductory part includes the preface; the list of branches terminological units belong to; the compilers names and contacts, as well as theoretical basis for electronic dictionary compilation. Considerable attention is given to the dictionary register which makes a dictionary itself. The article emphasizes register creation principles and the peculiarities of terms selection. The research outlines the peculiarities of dictionary supplements, which include technical documentation, reporting, testing, and information on partner countries, a list of the most common abbreviations, useful links, gallery and reviews. The relevance of these supplements in the process of electronic multilingual terminological dictionary compilation and use is proved. The prospects of further research are indicated.

Key words: electronic dictionary, terminological dictionary, dictionary macrostructure, register, dictionary compilation, dictionary structure.